

TEMETTUAT DEFTERLERİNE GÖRE TANZİMAT DÖNEMİNDE BİR TRAKYA KASABASI: PINARHİSAR

Faruk DOĞAN*

Özet

Eski bir yerleşim merkezi olan Pınarhisar, 20. yüzyılın başlarına kadar çoğunlukla Vize sancağına bağlı bir kaza statüsünde idare edilmiştir. 19. Yüzyılın ikinci yarısında kısa süreli olarak Edirne Vilayeti'ne bağlanmış ve nihayet 1912 yılından itibaren günümüze kadar Kırklareli'ne (Kırkkilise) bağlı kalmıştır. Bu incelemede 1261 (1844) tarihli Pınarhisar Temettuat Defterleri temel alınarak Pınarhisar Kazasının sosyo-ekonomik yapısı ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Pınarhisar, Temettuat Defterleri, Vize.

Abstract

Pınarhisar, a long standing settlement, had been administered as a town of Vize sanjak during most of the Ottoman rule until the beginnings of twentieth century. It became a town of the vilayet of Edirne in the second half of the nineteenth century for a short time. Finally in 1912, it was turned into a town being subject to Kırklareli (Kırkkilise) and stayed so since then. In this study, socio-economic structure of Pınarhisar has been tried to be revealed according to the temettuat registers of 1844 (1261 H.).

Keywords: Pınarhisar, Temettuat registers, Vize.

Şehir tarihi çalışmalarının son dönemlerde sayıları hızla artmış olsa da hala bu alanda yeterli çalışmanın yapıldığı söylenemez. Osmanlı Devleti'nin özellikle nüfusu beş bin den az kaza merkezlerinin sosyo-ekonomik özelliklerini ortaya koyan çalışmaların yapılması, hem bu alandaki açığın kapatılması hem de imparatorluğun sosyal ve iktisadi yapısının ortaya çıkartılması açısından şüphesiz çok önemlidir. Bu açıdan bakıldığında temettuat defterleri özellikle Tanzimat dönemi şehir tarihinin ortaya konulmasında en önemli kaynaklardan birisidir. Tanzimat'ın hemen sonrasında malî gerekçeler ile yapılan ve ilgili bölgenin sosyal ve iktisadî yapısını ayrıntılı olarak ortaya koymamıza imkân veren bu defterler çok zengin bilgiler içermektedir.

* Yrd. Doç. Dr., Kırklareli Üniversitesi, faruk.dogan@hotmail.com.tr

Temettü kâr etmek anlamına gelen Arapça bir kelimedir. Temettuat ise; karlar, kazançlar demektir (Devellioğlu, 1996:1073). Tanzimat devrinde, daha önceleri değişik adlarla alınan örfî vergilerin yerine tek bir vergi olarak koyulan temettuat vergisi; tüccar, esnaf, köylü, şehirli hane reislerinin yıllık kazançları üzerinden alınan verginin adıdır. Hane reislerinin gelirlerinin tespiti maksadıyla yapılan temettuat tahrirlerinin kaydedildiği defterlere de *Temettuat Defterleri* denir. Pınarhisar temettuat defterleri 1261/1844 tarihinde tutulmuştur. Defterlerin altı adedi kaza merkezine ait olup, üçü Müslümanlara diğer üçü de gayrimüslimlere aittir. Köylere ait defterlerin sayısı ise 11'dir. Bunların dört tanesi yalnızca Müslümanlara aittir. Bir defter hem Müslüman hem de gayrimüslimlere ait, altı tanesi ise yalnızca gayrimüslimlere aittir. Defterler toplam 405 sahifeden ibarettir. Pınarhisar kazasının temettuat defterlerinin hazırlandığı tarihte kazanın 15 köyü olduğu düşünüldüğünde defterlerin tamamının olmadığı açıktır. [Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), K.K.5915]. Bu eksikliğin sayımın tamamlanamamış olmasından mı, yoksa arşivlerimizde bulunamamış olmasından mı kaynaklandığını maalesef bilemiyoruz. Biz bu çalışmamızda Pınarhisar'a ait Temettü defterlerindeki bilgiler doğrultusunda Tanzimat döneminde küçük bir Trakya kasabasının sosyal ve iktisadî yapısını ortaya koymaya çalışacağız. Konunun anlaşılması açısından, defterlerdeki bilgilerin değerlendirilmesinden önce Pınarhisar tarihi hakkında kısa bir bilginin verilmesinin faydalı olacağını düşünüyoruz.

1-Osmanlı Öncesi Pınarhisar

Pınarhisar'ın bulunduğu bölgenin ilk yerleşikleri bölgeye adını veren Traklardır. Trak hâkimiyeti M.S. 46'daki Roma işgaline kadar sürmüştür. Bölge daha sonra sırasıyla Persler, Makedonyalılar, Romalılar, Gotlar, Hunlar, Avarlar ve Bulgarlar tarafından istila edilmiştir (Mansel,1938:21-45).

Pınarhisar kentinin kuruluşu Roma İmparatorluğu'nun ikiye ayrılmasından hemen sonra 425 tarihinde gerçekleşmiştir (Beksaç, 2007:4) Bu tarihte, Bizans İmparatoru II.Teodosius'un Semadirek Tekfuru Kozman Dimitraydis tarafından İstanbul'u saldırılardan korumak için yaptırılan kale etrafında şehrin ilk çekirdeği oluşmuştur. Bölgenin bol su kaynaklarına sahip olması nedeniyle buraya Bryseis adı verilmiş sonraları Virisis şekline dönüşmüştür (Beksaç,2007:5). Daha sonra müstahkem yer anlamına gelen Verisse adı ile yolun ucu anlamına gelen Usturgas ismi de kullanılmıştır (Mansel,1938:7) (Karaçam,1995:596-598),(Yurt Ansiklopedisi,1978:6).

Kent Bizans İmparatorluğu döneminde hızla büyümüştür. Kentin bu dönemdeki gelişiminde Piskoposluk merkezi olmasının payı büyüktür¹. Pınarhisar 9. yüzyılda Marmara Ereğlisi Metropolitliğine, 10-12. yüzyıllarda ise Edirne Metropolitliğine bağlanmıştır. Şehir 1207'de bir süreliğine Latin-

¹ Kent 787 ve 879 konsüllerinde temsil edilmiştir. (Beksaç, 2007:5).

lerin kontrolüne geçerek Medissa (Kıyıköy) ile birlikte yönetilmiştir. 13. yüzyılın ortalarında kent tekrar Bizans hâkimiyetine geçmiş ve Osmanlı fethine kadar bu durumunu korumuştur.

2-Osmanlı Döneminde Pınarhisar

Pınarhisar, 14. yüzyılda Sultan I.Murat döneminde Osmanlı topraklarına katılmıştır². Bu tarihten hemen sonra bölge yeniden iskân ve şenlendirme çalışmalarına tabi tutularak bölgeye göçebe aşiretler yerleştirilmiştir.

Pınarhisar'ın Osmanlı Dönemindeki idari yapılanmasına baktığımızda, 1509'da kaza statüsünde, 1528 yılına ait kayıtlarda ise nahiye statüsünde olup bazı köyleri de vakıf köyüdür (Gökbilgin,2007:396, 210-211). 1667'de ise Vize sancağına bağlı bir kaza durumundadır. 18. yüzyıla ait kayıtlarda bazen nahiye (BOA, A.E.III. Ahmed: 16815), (BOA, A.E.I. Abdülhamid: 13022) bazen da kaza olarak zikredilmektedir (Yurt Ansiklopedisi, 1978:4811). 19. yüzyılın ilk yarısında, Vize sancağına bağlı bir kaza;1867-68 de yürürlüğe giren Vilayet Nizamnâmesine göre ise, Hayrabolu ve Havsa ile birlikte Edirne'ye bağlı bir nahiye statüsündedir. Bu tarihten itibaren uzun süre nahiye statüsünü korumasına rağmen bağlı olduğu vilayet değişiklikler göstermiştir. Nitekim 8 Temmuz 1894 tarihli bir belgeye göre Pınarhisar Kırkkilise'ye (BOA, BEO: 428 / 32033), 1909 tarihinde ise Vize sancağına bağlı bir nahiye durumundadır (BOA, BEO:3532 / 264859). 1912 tarihinde bu statüsü özellikle askerlik işlerinde bölgenin idarî yapılanmasının ortaya çıkardığı sorunlar nedeniyle yeniden kazaya çevrilmiş ve Kırkkilise'ye bağlanmıştır (Yurt Ansiklopedisi, 1978: 4812).

Tanzimat Dönemi ve sonrasında Pınarhisar kazasının mahalle ve köylerine baktığımızda, mahalleleri değişmezken köy sayılarında artış meydana gelmiştir. Nitekim 1840 da Pınarhisar kazasının on beş köyü mevcuttur (BOA, Kepeci:5915). Bunlar; Yene, Evciler, Paspala, Hamzabeyli, Sazare, Yancıklar, Karadere, Hediye, Akviran, Rumbeyli, Kurudere, Yuvan, Dere-i Cedid, Üsküp ve Derecikli köyleridir. 1844 temettuat tahrirlerinde ise on bir köy kayıtlıdır³. Balkan Savaşlarından hemen sonra yapılan bir sayımda ise kazaya bağlı bir nahiye ve 22 köy bulunmaktadır. Bunlar; Üsküp Nahiyesi, Yene, Yancıklar, Mandırca, Hamzabey, Celaliye, Osmançık, Çeşmekolu, Dевичatağı, Bayramdere, Fırıncık, Hacıfakılı, Manastırdere, Akviran, Evciler, Kurudere, Rumbeyli, Poyalıdere, Tozaklı, Çünkara, Sazare, Beypınar ve Hediye köyleridir [(BOA), DH. KMS,45-2 (7 Eylül 1329 (20 Eylül 1913)]. Köy sayılarının artmasında özellikle 1877-8 Osmanlı-Rus Harbi'nden sonra Ru-

² 1368'de şehrin fethedildiği kayıtlı ise de; son araştırmalar fethin 1369 yılı ilkbaharında gerçekleştiği yönündedir. (Yarcı, 2007: 16), (Dursunkaya,1948: 47-50).

³ Yalnız burada temettuat defterlerinin eksik olduğunu tekrar vurgulamak gerekir. Dolayısıyla bu defterlere bakarak köylerin tamamının tahrir edilenlerden ibaret olduğunu ileri sürmek yanlış olur. [(BOA), ML, VRD. TMT: 6173, 6174, 6175, 6176, 6177, 6181, 6184, 6185, 6186, 6187, 6189].

meli'den göç eden Müslüman Türk nüfusun bölgeye yerleşmesi etkili olmuştur.

Bu köylerden bazıları aynı adla günümüze kadar gelmişken bazıları da isim değişikliğine uğramıştır. Mesela Hacıfakılı köyünün adı ilk dönem tahrir defterlerinde Hacı Fakih, Poyralı köyü Poryalu, Sofulu, Safa Şeyh olarak kayıtlıdır (BOA, T.T.,370:259). Sazare köyü 16. yüzyılın ortalarında Süzeri, (Gökbilgin,2007:245) Yene köyü ise günümüzde Kaynarca adını taşımaktadır (Kaya,1989:235-247). Ayrıca 1528 tarihli bir vakıf muhasebe kaydında yer alan (Kurt قورت) adlı bir köy günümüzde mevcut bulunmamaktadır (Gökbilgin, 2007:211).

3-Temettuat Defterlerine Göre Pınarhisar Kazası

Nüfus

Osmanlı Devleti'nde sayımlar çoğunlukla malî veya askerî kaynaklı olduğundan tüm nüfusu gösteren sayımlar yapılmamıştır. Bu nedenle defterlerdeki rakamlar ekonomik olarak faal nüfusu veya askerlik yapabilecek durumdaki erkek nüfusu gösterdiğinden, toplam nüfusa ilişkin rakamlar bu veriler üzerinden yapılan tahminlere dayanmaktadır. Bu itibarla Pınarhisar için malî kaygılarla hazırlanan vergi ve temettuat defterleri kazanın nüfusu hakkında bize tahmini bilgiler vermektedir.

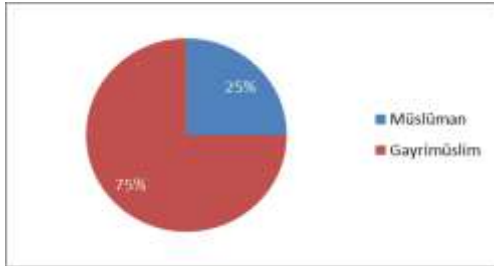
Bilindiği üzere Tanzimat'ın ilanı ile birlikte uygulamaya konulan yeni vergi düzenlemesiyle, eskiden çok çeşitli başlıklar altında toplanan örfî vergiler kaldırılmış yerine "vergi" veya "an cemaatin vergi" adıyla tek bir vergi konulmuştur (Şener,1992:260). Bu verginin belirlenecek tutarının tespitinde kaldırılan örfî vergilerin toplamı esas alınmış ve kazaya bu toplam tarh edilmiştir. Kaza içinde vergi mükelleflerinin her birinin ne kadar vergi vereceği ise ayrıca yapılan sayım sonucunda ortaya çıkan ödeme gücüne göre tespit edilmiştir.

Bu çerçevede Pınarhisar kazası için de 1840-1 senesinde bir vergi tevzi defteri hazırlanmıştır (BOA, Kepeci:5915). Buna göre kaza merkezinde vergi ödemekle yükümlü hane sayısı 118'i Müslüman, 247'si gayrimüslim olmak üzere toplam 365'dir. Bu nüfus kazanın Cami-i Kebir, Orta Mahalle ve Beğlik adlı üç mahallesinde yaşıyordu. (BOA, Kepeci:5915), (BOA, ML.VRD.TMT: 6178, 6179, 6180, 6182, 6183, 6188). Gayrimüslimler yoğun olarak Orta Mahalle de yaşarken, Müslüman nüfus ise Beğlik Mahallesinde idi. Yalnızca Beğlik mahallesinde Müslümanlar gayrimüslimlerden fazla idi. Vergi tevzi defterindeki bu verilere karşılık 1844 tarihli temettuat defterlerine göre kaza merkezinde 120 Müslüman, 262 gayrimüslim olmak üzere 382 hane mevcuttu. Nüfusun % 31,4'nü Müslümanlar, % 68,6'nı gayrimüslimler oluşturuyordu. Fakat burada tekrar vurgulamak gerekirse; elimizdeki defterler eksiktir. Zira defterlerde Müslüman ile gayrimüslim nüfus ayrı ayrı kayıt altına alınmıştır. Bu itibarla kalabalık bir nüfusa sahip olduğunu

bildiğimiz Yene ile Üsküp köyleri dâhil olmak üzere 4 köyün defterlerinin elimizde olmaması nüfus hakkındaki bilgilerimizi eksik bırakmaktadır.

Köylerdeki nüfus durumuna baktığımızda, 1840-1 tarihli vergi defterine göre köylerde 163 Müslüman, 1.514 gayrimüslim olmak üzere toplam 1.677 hane mevcuttu. Buna göre köylerin % 90,2'si gayrimüslim, %9,8'i Müslümanlardan oluşuyordu. Kaza merkezinde ise nüfusun % 32,1'ni Müslümanlar, % 67,9'nu ise gayrimüslimler oluşturmaktaydı. 1258 / 1842-3 senesinde yapılan nüfus tahririne göre ise (BOA, MAD,9063:194) Pınarhisar kazasının iki mahallesini Müslümanlar ile Rumlar, bir mahallesini Müslümanlar, Rumlar ve Kıptiler oluşturmaktadır. Köylerdeki duruma bakıldığında toplam 15 köyün yalnızca iki tanesinde sadece Müslümanlar yaşamaktadır. Buna karşılık dört köyü Rum nüfus oluştururken, dört köyü Rumlar ve Kıptiler, üç köyü Müslümanlar, Rumlar ve Kıptiler, iki köyü de Müslümanlar ile Rumlar oluşturmaktadır. Aynı sayıma göre kaza nüfusu Müslümanlar 654, Rumlar 4383, Kıptiler 44 olmak üzere toplam 5.081 kişidir.1844 tarihli temettuat defterlerinde ise köylerde yaşayan Müslüman hane sayısı 137, gayrimüslim hane sayısı ise 511'dir.

Burada bir hususu açıklamakta fayda görüyoruz ki o da; kayıtlardaki Rum tabiri Rumlar ile Bulgarları ifade etmektedir. Zira hem Rumlar hem de Bulgarlar Ortodoks kilisesine bağlı olduklarından her iki millette Rum kelimesi ile vasıflandırılmışlardır. Fakat 1870 tarihinde Bulgar kilisesinin ayrılmasından sonra Bulgarlar ayrı bir millet olarak Osmanlı nezdinde kabul görmeye başlamışlardır. 1885 tarihli bir belgeye göre Pınarhisar'a bağlı köylerin nüfusunun çoğunluğunun Bulgar olduğu anlaşılmaktadır (BOA,İ,MMS, 81 / 3511, (25 Eylül 1301 (7.10.1885)). Bu itibarla kayıtlardaki Rum ibaresi Bulgarları da işaret etmektedir.

Grafik 1: Temettuat Defterlerine Göre Pınarhisar Nüfusunun Bileşimi

Aşağıdaki tabloyu incelediğimizde, kasaba içerisinde gayrimüslim vergi mükellefinin en yoğun yaşadığı mahalle Orta mahalle olduğu anlaşılmaktadır. Buna karşılık Müslüman nüfusun Beylik ve Cami-i Kebir mahallelerinde daha fazla olduğu görülmektedir. Köylere bakıldığında ise en yoğun gayrimüslim nüfus Yenice köyünde, Müslüman nüfus ise Üsküp ve Sazare köylerinde bulunmaktadır. Buna ek olarak on beş köyün yalnızca beşinde

Müslüman vergi mükellefi bulunurken gayrimüslim vergi mükellefleri on bir köyde mevcuttur. Temettuat defterlerine göre kazanın tümünde Müslümanların toplam nüfusa oranı % 25, gayrimüslimlerin ise % 75' dir.

Tablo 1: Vergi, Temettuat ve Nüfus Defterlerine Göre Pınarhisar Nüfusu

Yerleşim Yeri	1840-41 ⁴		1844 ⁵		Nüfus Defterleri ⁶							
					1836-7		1840-1		1844-5		1845	
	m	g.m.	m	g.m.	m	g.m.	m	g.m.	m	g.m.	m	g.m.
Kaza Merkezi	118	247	23	66		507		671	279			761
Yene	24	206	26			440		617	55			683
Karadere		64		84		102		205				233
Sazare	38		34	3					84			
Hediye	9	50	7	54		133			17			152
Yenice		218				722		563				655
Kurudere		79		98		164		218				273
Hamzabeyli		30	1	36		139						114
Yancıklar		58	2	56		146						176
Yuvan (Celaliye)		14				33						37
Üsküp	45	478				749		1239	104			1038
Akviran	31		44			15			102			
Derecikli		64										
Paspala		88		104		116		222				252
Evciler	16	9	19			18		20	40			11
Dere-i Cedid		156				106		370				450
Rumbeyli				71		159		170	5			206
Kıpti								8(KazaMrk.)				
Yabancı								6(KazaMrk.)				
Toplam	281	1761	259	777		3549		4309	686			5041

⁴ BOA,Kepeci, nr. 5915.

⁵ BOA, ML.VRD.TMT.,nr, 6173, 6174, 6175, 6176, 6177, 6178, 6179, 6180, 6181, 6182, 6183, 6184, 6185, 6186, 6187, 6188, 6189.

⁶ BOA, Nfs. Crd, nr, 4343, 4345, 4346, 4347.

b- Ziraat

Pınarhisar kazasında temel iktisadî faaliyetler tarım, hayvancılık ve orman ürünleri ticaretidir. Temettuat defterlerine göre kazada yetiştirilen başlıca ürünler buğday, arpa, çavdar, kapluca, alef, burçak, keten ve üzümüdür. Bu ürünler içerisinde en fazla üretilenler sırasıyla buğday, arpa ve yulafıdır. Hane reislerinin büyük kısmı tarımla uğraşan küçük üreticilerden meydana gelmektedir. Bunlar defterlerde “erbâb-ı ziraat” olarak kaydedilmiştir. Kaza halkının tümü açısından buğday vazgeçilmez bir tarım ürünü iken; gayrimüslimler için buna ek olarak şarap imalinin ham maddesi olan üzüm üretimi de önemlidir.

Pınarhisar'ın tarım arazisinin toplamı temettuat defterlerine göre 29.826,5 dönümdür. Bunun % 92'si (27.691 dönüm) tahıl tarımı yapılan arazilerden oluşmaktadır. Geriye kalan toprakların % 4,8' i (1450 dönüm) ziraat yapılmayan gayri mevrû topraklardan, % 2,2' si ise (685,5 dönüm) üzüm ziraatı yapılan topraklardan oluşmaktadır.

Kazaya ait toprakların tamamının ne kadarının tarım yapılan topraklardan ne kadarının da tarım dışı topraklardan oluştuğunu elimizdeki verilerden maalesef tespit edemiyoruz. Fakat 1854 tarihli bir belgeye dayanarak kazanın topraklarının büyük kısmının ormanlardan oluştuğunu ve halkın ana geçim kaynaklarından birisinin de orman ürünleri olduğunu söyleyebiliriz (BOA, A.MKT. UM. 165/74).

Belgede aynen şu ifadeler yer almaktadır: “Pınarhisar kazasının arka tarafı orman olduğundan, o mevkide bulunan köy halkı yapabildikleri kadarıyla ziraat yapmakta fakat çoğu vakitlerde kereste imalatı ile meşgul olmaktadırlar. Kestikleri bu keresteleri yakın çevredeki Kırkkilise ve Edirne gibi kazalara kendi arabalarıyla taşıyarak satmaktadırlar. Kasabanın ovalık tarafında bulunan köylerde ise az çok bağcılık yapılmakta, bazı köyler ana geçim kaynağı olarak bağcılıkla uğraşmaktadır. Genel itibarıyla kazanın halkı ziraat ve çiftçilik ile geçinmektedir.”

Kaza sahip olduğu zengin orman varlığı ve başkente yakınlığı dolayısıyla donanmanın kereste ihtiyacının karşılanmasına, saray ve İstanbul halkının da odun ihtiyacının giderilmesine katkı sağlıyordu (Uçan,2002). Kısaca özetlenebilir ki; tarım, hayvancılık ve orman ürünleri ticareti kazanın üç temel ekonomik faaliyetini oluşturmaktadır.

Temettuat defterleri bize kaza merkezi ve köylerdeki tarım topraklarının bileşimi hakkında da bilgiler sunmaktadır. Buna göre kaza merkezine bağlı ekili arazinin miktarı 13.675 dönümdür. Bu arazinin 4.963 dönümü (%36)'sı Müslümanlara, 8.712 dönümü (%64)'ü gayrimüslimlere aittir. Aynı şekilde 421 dönüm olan ekili bağların %25,5'lik kısmını oluşturan 107,5 dönümü Müslümanlara, %74,5'lik kısmı olan 313,5 dönümü de gayrimüslimlere aittir. Buna göre kaza merkezinde hane başına düşen bağ miktarı 1,1 dönüm olmaktadır.

Ayrıca kaza merkezinde bağcılık faaliyetinden bir yılda elde edilen gelir 21.714 kuruşa ulaşmaktadır. Bütün kaza genelinde bağcılık faaliyetinden elde edilen gelirin 33.912 kuruş olduğu göz önüne alındığında kaza merkezinde üzüm ziraatından elde edilen gelir toplam bağcılık gelirlerinin % 64'nü oluşturmaktadır. Dolayısıyla bağcılık ziraatı yoğun olarak kaza merkezinde yapılmaktadır denebilir.

Pınarhisar kazasının bir yıllık tarım gelirlerinin toplamına bakıldığında bu rakamın 764.645,5 kuruş olduğu görülmektedir. Bu rakam kazanın toplam gelirlerinin % 65,4' nü oluşturmaktadır. Buna göre kazanın toplam gelirlerinin 2/3'ü tarımsal faaliyetlerden 1/3'ü ise tarım dışı faaliyetlerden elde edilmektedir.

Tarım gelirlerinin kaza merkezi ile köyler arasındaki dağılımına baktığımızda kaza merkezi tarım gelirlerinin % 48,4'nü üretmektedir. Özetle kazanın tümünde tarımdan elde edilen gelirler düşünüldüğünde, kabaca köyler ile kaza merkezi arasında yarı yarıya bir oran söz konusudur.

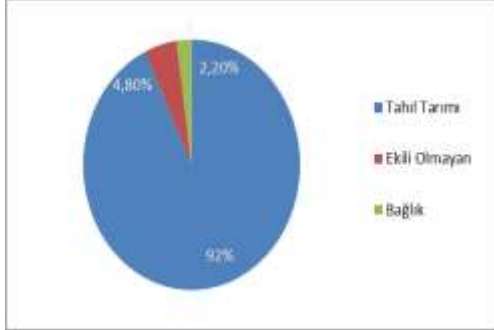
Ekili topraklar ile elde edilen hasılat arasında bir paralellik söz konusudur. Mesela buğday üretimi rakamlarına baktığımızda bu durum açıkça ortaya çıkmaktadır. Nitekim 6.246,5 kile olan toplam aşar ödemesinin 3.096,5 kilesi (%49,5) köylerden, 3.150 kilesi (%50,4) kaza merkezinden elde edilmiştir. En fazla buğday üretimi Yancıklar köyünde 614,5 kile (%19,8), en az üretim ise Evciler köyünde 60,5 kile (%1,9) yapılmaktadır. Kasaba merkezinde ise Beylik Mahallesi 1.290,5 kile (%40,9) ile ilk sırada yer almaktadır.

Rakamlara bakıldığında köy nüfusu ile işlenen toprak miktarı arasında bir paralellik söz konusu değildir. Mesela 26 vergi hanesine sahip Yene köyünde işlenen toprak miktarı hane başına 90 dönümdür ve bu genel ortalamanın çok üzerindedir.

Aynı şekilde Yancıklar köyünde 59 hane toplam 2.248 dönüm toprağı işlemekte ve hane başına 38 dönümlük bir ortalamaya sahip bulunmaktadır. Buna karşılık 104 haneye sahip Paspala köyünde işlenen toprak miktarı 1.690 dönüm olup hane başına düşen arazi sadece 16 dönümden ibarettir. Kurudere köyünde de aynı durumun olduğunu görüyoruz. 97 haneye sahip bu köyde hane başına düşen ekili toprak miktarı 7 dönüm gibi genel ortalamanın oldukça altında bir rakama tekabül etmektedir.

Kaza merkezinde hane başına düşen ekili toprak miktarı 35,7 dönümdür. Köylerde ise hane başına en yüksek toprak miktarı 90,7 dönüm ile Yene köyüne aittir. En az hane başına toprağı sahip olan yerleşim birimi ise 7,6 dönüm ile Kurudere köyüdür. Verilere bakıldığında kaza merkezi ile birlikte yalnızca üç köyün genel ortalamadan daha fazla toprağı sahip olduğu anlaşılmaktadır.

Kaza merkezinde 82 hane (%21,2) hiçbir şekilde toprak tasarruf etmezken, köylerde topraksız hane sayısı 134 (%20,6)'e ulaşmaktadır. Tablo 2'de kazanın bütününde hane itibarıyla toprak tasarrufunun bileşimi gösterilmiştir.

Grafik 2: Pınarhisar Kazasının Tarım Arazisinin Yapısı

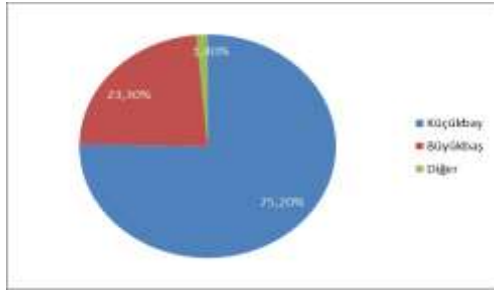
Kaza merkezinde Vize kazasında bulunan İskender Bey Çiftliği'ne ait Binbirokluk Ahmet Baba Tekkesi'nin 300 dönüm ekili, 200 dönüm nadasa bırakılmış arazisi ile çeşitli çiftlik hayvanları ve değirmeni de bulunmaktadır. Tekkenin arazileri iki ortak tarafından işletilmekte ve tekkeye ait emlak defterde "Tekye Çiftliği" başlığı altında kaydedilmiş olduğu anlaşılmaktadır (BOA, ML, VRD, TMT, 6179: 22).

Tablo 2: Pınarhisar Kazasında Tarım Topraklarının Bileşimi (dönüm)

Yerleşim Birimi	Ekili Tarla	Ortalama	Ekilmeyen Tarla	Ortalama	Bağ	Ortalama
Kaza Merkezi	13.675	35,7	277	0,7	421	1,1
Yene	2.340	90,7	850	32,6	49,5	1,9
Avcılar	580	24,1	150	6,2	26	1,08
Paspala	1.690	16,4	--	--	1 evlek	--
Hamzabeyli	743	20,6			19	0,5
Sazare	543	14,2	15	--	--	--
Yancıklar	2.248	38,1	--	--	35,5	0,6
Karadere	1.063	13,1	--	--	--	--
Hediye	793	12,5	--	--	--	--
Akviran	2.078	47,2	145	3,2	55	1,2
Rumbeyli	1.194	16,3	13	--	26,8	0,3
Kurudere	744	7,6	--	--	52,5	0,5
Toplam	27.691	28,4	1450	--	685,5	--

c- Hayvancılık

Osmanlı Devleti'nde hayvancılık, tarım ile iç içe geçmiş bir şekilde varlığını sürdürmüştür. Bu durum, çiftçinin gübre ihtiyacını karşılama, taşıma, çift sürme, harman dövme işlerini görme gibi işlerin yanı sıra insanların et, süt vb. hayvansal ürün ihtiyaçlarını karşılayan önemli bir araç olarak karşımıza çıkmaktadır. Osmanlı toplumunda örneği az görülse de pazar için et, yağ, süt, deri ve yapağı üretmek üzere hayvancılık temel bir faaliyet olarak icra edilmekle birlikte, Anadolu'nun iklim ve ziraat şartları hayvancılığın daha çok ziraata bağlı olarak yapılmasını gerektirmiştir. (Güran,1998: 100-101). Pınarhisar kazası sahip olduğu geniş otlaklar ve başkente yakın olmasından dolayı ordu ve sarayın başlıca et üretim merkezlerinden biri durumundadır. Kaza çevresinde bu amaçla kullanılan mera ve çayırların olduğunu biliyoruz (BOA, MAD:5292)

Grafik 3: Pınarhisar'da Hayvan Varlığının Bileşimi

Yörede özellikle bu amaca yönelik küçükbaş hayvan yetiştiriciliği önem kazanmıştır. Tablo: 3 kazadaki hayvan varlığının bileşimini göstermektedir. Tabloya göre kazada en fazla yetiştirilen hayvanların koyun ve keçi olduğu görülmektedir. Yöredeki küçükbaş hayvan stoku (15.851) toplam hayvan varlığının (21.065) % 75,2'ni oluşturmaktadır. Küçükbaş hayvanların en fazla olduğu yerleşim birimi, nüfusunun tamamını gayrimüslimlerin oluşturduğu Paspala köyüdür. Bunu Karadere ve Kurudere köyleri takip etmektedir. Bu köyler hane başına en az ekili toprağa sahip olmalarına rağmen hayvan varlığı bakımından ilk sıralarda yer almaktadırlar. Dolayısıyla bu köylerin topraklarını çayır ve mera olarak kullandıkları düşünülebilir. Kaza merkezi de önemli sayıda küçükbaş hayvan yetiştirmektedir.

Büyükbaş hayvan varlığına baktığımızda bunların gıda ihtiyacından daha çok çiftlik işlerinde kullanılmak üzere yetiştirilen çift hayvanları olduğu görülmektedir. Bu açıdan daha yoğun tarım faaliyetinin yürütüldüğü kaza merkezinin en fazla büyükbaş hayvana sahip olması doğal karşılanmalıdır. Burada da başta öküz ve inek çok beslenen hayvanlardır. Bunun yanı sıra manda, camuz ve az miktarda da at, eşek yetiştirilmektedir. Köylerdeki büyükbaş hayvan varlığına baktığımızda Kurudere, Rumbeyli, Akvi-

ran köylerinin ilk sıralarda yer aldığı görülmektedir. Kaza merkezi ile köylerde çift sürmede kullanılan öküz miktarının hane başına düşen ortalama sayısı ise ikidir. Buda bize bir çift öküz ile sürülebilecek toprağa sahip klasik Osmanlı çift hanesinin yörede varlığını koruduğunu düşündürmektedir. Yük hayvanlarının (at, eşek v.s.) yörede az miktarda olması taşıma işinin de çoğunlukla yine çift hayvanları tarafından yapıldığı izlenimi vermektedir.

Tablo 3: Pınarhisar Kazasında Hayvan Varlığı

Karye Adı	Büyükbaş Hayvanlar İnek-manda-öküz-camuz				Küçükbaş Hayvanlar Koyun-kuzu keçi-oğlak			Nakliye vs. At -beygir -eşek		
Kaza Merkezi	663	89	698	47	1.968	578	1.043	--	15	17
Yene	49	30	49	--	368	--	87	5	12	2
Avçılar	62	--	57	6	95	35	--	--	--	--
Paspala	146	89	98	--	2.474	20	--	--	30	16
Hamza-beyli	92	37	64	--	50	-	25	--	17	--
Sazare	126	--	84	45	480	192	155	47	5	--
Yancıklar	156	64	133	--	115	--	37	--	35	-
Karadere	240	--	116	83	1.955	445	30	--	10	15
Hediye	281	--	76	48	1.112	362	301	204	39	12
Akviran	101	--	161	42	220	148	366	100	29	--
Rumbeyli	157	39	110	--	452	--	258	--	40	1
Kurudere	285	2	257	29	1.729	285	110	-	3	5
Toplam	2.358	350	1.903	300	11.018	2.065	2.412	356	235	68

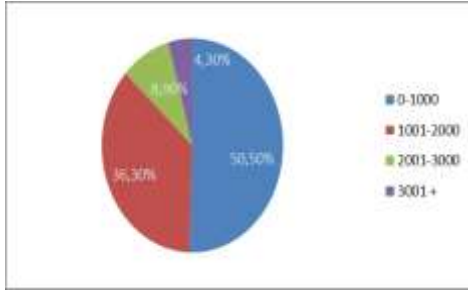
d- Gelir Düzeyi

Pınarhisar kazasının temettü sayımlarına göre bir yılda üretilen toplam gelir 1.168.848,5 kuruşa ulaşmaktadır. Bu gelirin % 65,4' ü tarımsal faaliyetlerden geriye kalan % 34,6'sı ise tarım dışı faaliyetlerden elde edilmektedir. Kasaba merkezinde gayrimenkullerin(toprak, değirmen v.s.) kiralanması ile gelir elde eden hane sayısı 40 olup toplam hanelere oranı % 14,1 seviyesindedir.

Kaza ve köylerdeki hane başına yıllık gelir ortalamasına ait tabloda en yüksek gelir ortalamasına sahip köyün Yancıklar olduğu görülmektedir. En düşük hane başına ortalama gelir ise Sazare köyünde ortaya çıkmaktadır. Kaza genelinde ortalama gelir düzeyi 1.154 kuruştur.

Tablo 4: Pınarhisar'ın Toplam Geliri, Hane Ortalaması ve Toplam Gelire Oranı

Karye Adı	Toplam Gelir (Kuruş)	Hane Ortalaması	Toplam Gelire Oranı %
Kaza Merkezi	423.167	1.107	36,2
Yene	41.528,5	1.597	3,5
Avcılar	24.213,5	1.008	2,07
Paspala	107.686	1.035	9,2
Hamzabeyli	45.038,5	1.217	3,8
Sazare	26.045	685	2,2
Yancıklar	102.831,5	1.742	8,7
Karadere	86.199	1.026	7,3
Hediye	64.422,5	1.006	5,5
Akviran	54.581,5	1.240	4,6
Rumbeyli	79.021	1.026	6,7
Kurudere	114.114,5	1.164	9,7
Toplam	1.168.848,5	1.154,4	100

Grafik 4: Hanelerin Gelir Seviyesine Göre Yüzde Oranları (krş.)

Toplam gelirin başlıca gelir dilimleri itibariyle dağılımı tabloda gösterilmiştir. Buna göre en düşük gelir gurubunu oluşturan bin kuruş ve altı gelire sahip hane sayısı 523 (%50,9)'dur. Bunların toplam gelirden elde ettikleri pay ise sadece % 17,1'dir. Oysa en yüksek gelir grubunu oluşturan iki bin kuruş ve üzerinde gelire sahip hane sayısı toplam hanelerin yalnızca % 12,9'nu (133 hane) oluşturmakta ve toplam gelirden aldığı pay ise % 18,1'e ulaşmaktadır. Nüfusun % 86,8'i yıllık 2.000 kuruş ve altında gelir elde ederken, bu rakamın üzerinde gelir elde edenlerin oranı sadece % 13,2' dir.

Tablo 5: Pınarhisar Kazasında Gelir Seviyesine Göre Hane Sayıları ve Toplam Hane Oranları

Kuruş	Kaza Mrk.	Yene	Evciler	Paspala	Hamzabeyli	Sazare	Yancıklar	Karadere	Hediye	Akyıran	Rumbeyli	Kurudere	Yüzde
0 - 1.000	191	15	13	52	18	28	15	45	38	21	41	46	50,5
1.001- 2.000	118	6	10	45	14	9	24	31	23	20	33	43	36,3
2.001- 3.000	47	2	1	5	3	1	14	8	3	1	2	6	8,9
3.001- 4.000	15			1	2		3					2	2,2
4.001- 5.000	7	2		1			3				1	1	1,4
5.001- 6.000	3												0,2
6.001 +	2	2								2			0,5

Tablo 6: Pınarhisar Kazasının en zengin ilk beş kişinin mal varlıkları

Adı	Meslek	Tprak(dönüm)	Bağ	B.Baş	K.Baş	G.Menkul
ElHac Mehmet Efendi	Çiftlik sahibi	600	5	26	170	--
Arko v. Kostandi	Çiftçi	200	4	13	260	--
Hacı Hasan b. Ahmet	Çiftçi	300	5	7	200	--
Ali b. Hüseyin	Çiftçi	280	4	46	150	--
Ali b. Mehmet	Çiftçi	500	3	18	--	Değirmen, Aba Dolabı, Debbaghane, Boyahane

Kazanın en zengin kişisi Pınarhisarlı El- Hac Mahmut b. Mehmet olup yıllık geliri 9.505 kuruştur. Onu yine kaza merkezinden Arko v. Kostandi 8.455 kuruş ile takip etmektedir. Bkz. Tablo: 5. En zenginler listesine ait ilk beş kişinin dördü çiftçilik ile geçinmekte bir kişi ise çiftlik işletmektedir. Kaza merkezinde oturan halkın % 18,3'ü yıllık 2.000 kuruştan daha fazla kazanırken bu oran köylerde %9,7'de kalmaktadır.

d- Meslekler

Trakya coğrafî ve iklim özellikleri bakımından tarıma çok uygun bir bölgedir. Özellikle Ergene nehrinin suladığı topraklar tarım faaliyeti için uygun bir ortam oluşturur. Pınarhisar kazası da bu bölgenin güney doğu kısmında yer aldığından bu özelliklere sahiptir. Ergene havzası içerisinde ziraata uygun bir bölgede bulunmaktadır. Bu nedenle nüfusunun çoğunluğunun ziraat ile uğraşması tabiidir. Aşağıdaki Tablo: 7 Pınarhisar kaza ve köylerindeki hane reislerinin mesleklerine göre dağılımını göstermektedir.

Tablo 7: Hane Reislerinin Mesleklerine Göre Dağılımı

	Hane	Yüzde
A- Tarım İle İlgili Meslekler		
1- Çiftçi	675	65,2
2- Tarım Hizmetleri (Çapacı, Bağ Bekçiliği, Çobanlık v.s.)	80	7,7
3- Hizmetkâr, Gündelikçi	100	9,6
B- Mal ve Hizmet Üretenler		
1- Değirmencilik	17	1,16
2- Tüccar	63	6,09
3- Diğer (zanaatkarv.s.)	65	6,2
C- Üretimle İlgisi Olmayanlar		
1- Rantiye	20	1,9
2- Görevli (imam, müezzin, papaz v.s.)	11	1,8
3- Sekban	1	0,09
4- Yaşlı, düşkün v.s.	2	0,19
Toplam	1034	100

Temettuat defterleri hane reislerinin mesleklerine göre dağılımını ortaya çıkarmamıza imkân vermektedir. Zira kayıtlarda hane reisinin “erbâb-ı ziraat” veya “erbâb-ı zanaat” gibi hangi iş ile geçimini sağladığı belirtilmektedir. Buna göre Pınarhisar kazasında 1.034 haneden 675’i temel faaliyet olarak çiftçilik ile meşgul olmakta, 180 hane (%17,3) tarım ile ilgili mesleklerden geçimini sağlamaktadır. Sonuç olarak hane reislerinin % 82,5 gibi yüksek bir oranı doğrudan tarım veya tarımla ilgili hizmetkârlık, bekçilik, çapacılık, çobanlık gibi mesleklerle geçimlerini sağlamaktadırlar. Kasaba merkezinde toplam hanelerin % 62,4’nün tarım gelirleri ile geçimlerini sağlamaları şehir merkezinde de tarımın yoğun olduğunun göstergesidir. Kayıtlara bakıldığında kasaba merkezi ile köylerde çiftçilik faaliyeti ile geçiren hanelerin oranları kabaca eşit düzeydedir. Nitekim kasaba merkezinde bu oran % 62,4, köylerde ise % 65, 2’dir.

Kayıtlardan ana geçim kaynağı çiftçilik olmasına rağmen başka işler ile de uğraşan önemli bir nüfusun olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim 97 hane (% 9,3) bakkallık, çobanlık, kira geliri, kerestecilik gibi diğer mesleklerle de uğraşmaktadır. Bölgenin Istranca Ormanları'na yakınlığı ve yukarıda da belirtildiği gibi donanmanın kereste ihtiyacını karşılayan kaynaklardan biri durumunda olması özellikle Kurudere, Hediye ve Sazare gibi orman köylerinin kerestecilik faaliyetlerini de geliştirmiştir. Nitekim bu köylerde 57 hanenin ziraatın yanında kereste üretimi ile de uğraştığı görülmektedir.

Tablodan da anlaşılacağı gibi 145 hane (% 14,2) sanayi, ticaret veya diğer hizmetler ile ilgili meslekler ile uğraşmaktadır. Bunlar içerisinde tüccarlar önemlidir. Kasaba ve çevresinde bağcılığa dayalı fıçı imalatı, kıl keçe imalatı (muytab, mutaf), araba kiralama, dülgelik gibi meslekler dikkat çekmektedir. Herhangi bir üretim alanında faaliyet göstermeyen yalnızca kira geliri veya mesleğinin icabı gelirlerle geçinenlerin oranı ise 3,98 (34 hane)'dir. Pınarhisar kaza ve köylerindeki mesleklerin ayrıntılı dökümü Tablo 8'de gösterilmiştir.

Tablo: 8 Pınarhisar Kazasında Meslekler

Meslekler	Kaza Mrk.	Yene	Evciler	Paspala	H.Beyli	Sazare	Yancıklar	Karadere	Hediye	Akviran	Rumbeyli	Kurudere.	Toplam
Abacı	4												4
Arabacı	2												2
Bahçıvan	4								1				5
Bakkal	3							1	1			2	7
Bekçi	3												3
Berber	3												3
Boyacı	2												3
Çapacı					2						13		15
Çiftçi	241	14	17	57	25	33	43	61	41	41	41	59	673
Çizmeci									1				1
Çobanlık	4			1	4		3	15	9		7	12	55
Değirmenci	7			3	3		4						17
Demirci	2			1									3
Dülger	6												6
Fıçı	4										1		5
Hizmetkâr, Gündelikçi	63			10	1		1	6	5	1	4	13	104
İmam	2	1											3

Tanzimat Döneminde Bir Trakya Kasabası: Pınarhisar

Keresteci						2					2	4	
Muytablık	2											2	
Müezzin	1											1	
Kahveci	2											2	
Kalaycı	1											1	
Kiremitçi												1	
Korucu	1											2	
Mutafılık	2											2	
Nalbant	2						1			1		4	
Orakçı	4											4	
Papaz	2						2					4	
Rantiye	10	2	2					1	1		2	7	25
Sarrac							1						1
Sekban	1												1
Semerci	1										1		2
Sepetçi													
Şeyh	1												1
Terzi	6								1		1		8
Torbacı										1			1
Tüccar	11	4	6	28	2	4	1	1			5	2	64
Yemenici	1												1

Sonuç

Pınarhisar kazası temettuat verilerine göre; nüfusunun üçte ikisini gayrimüslim Bulgarların oluşturduğu ve ana ekonomik faaliyet olarak tarımın egemen olduğu tipik bir Trakya kasabasıdır. Hem kasaba merkezinde hem de kırsal alanda gayrimüslim nüfus çoğunluktadır. Kasaba merkezinde nüfusun % 30' u Müslümanlardan oluşurken, kırsal alanda bu oran % 10 civarındadır.

Nüfusun büyük bölümü çiftçilik ile uğraşmaktadır. Kazanın en önemli tarım ürünleri buğday, arpa yulaf ve diğer tahıl ürünleridir. Bugün en önemli tarımsal faaliyet olan ayçiçeği ziraatı bu dönemde henüz yapılmamaktadır. Yörede üzüm ziraatı ve buna bağlı olarak şarap üretimi de gelişmiştir. Özellikle gayrimüslim nüfus bu alanda Müslümanlara göre daha fazla uzmanlaşmıştır. Çiftçilik ile uğraşanların çoğunluğu kendine ait topraklardan elde ettiği gelir ile geçinmektedir.

Bölgede özellikle küçükbaş hayvancılık gelişmiştir. Başkente yakınlığından dolayı İstanbul'un ve ordunun et ihtiyacının karşılanmasında önemli bir konuma sahip bulunmaktadır. Büyükbaş hayvancılık ise tarımsal faaliyetin bir gerekliliği olarak yetiştirildiği anlaşılmaktadır.

Yöredeki önemli bir faaliyet alanı da ormancılıktır. Özellikle sahip olduğu zengin orman varlığı ile sarayın ve donanmanın kereste ihtiyacının karşılanmasında önemli bir yere sahiptir. Kazanın nüfusunun kabaca dörtte üçü ziraat ile geriye kalan bölümü ise başta kereste imalatı olmak üzere diğer zanaat ve ticaret alanlarında faaliyet göstermektedir.

Kazanın hane başına ortalama gelir seviyesi orta ve düşük gelir gurubundadır. Nitekim nüfusun yarısı yıllık bin kuruştan daha az gelir ile geçinmektedir. Kazada birçok meslek alanında faaliyet gösterilmektedir. Özellikle ziraat ve buna bağlı alanlardaki meslekler çoğunluktadır. Ayrıca başta değirmencilik ve kerestecilik olmak üzere çeşitli meslek dallarında faaliyetler sürdürülmektedir. Zanaat faaliyetleri küçük el sanatları biçiminde olduğu anlaşılmaktadır. Birçok aile ana geçim kaynağı olan tarım ve hayvancılığın yanı sıra kerestecilik, bakkallık, v.s gibi diğer alanlarda da faaliyetini sürdürmektedir.

KAYNAKLAR

Arşiv Kaynakları / Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA)

- __Kamil Kepeci, nr, 5915.
- __Ali Emirî (A.E.) III.Ahmed, nr, 16815.
- __Ali Emirî (A.E.) I.Abdülhamid, nr, 13022.
- __Bâb-ı Âlî Evrak Odası (BEO), nr, 428 / 32033.
- __Bâb-ı Âlî Evrak Odası (BEO), nr, 3532 / 264859
- __Maliye Vâridât Muhasebesi Temettüât Defterleri (ML, VRD. TMT.), nr, 6173, 6174, 6175, 6176, 6177, 6178, 6179, 6180, 6181, 6182, 6183, 6184, 6185, 6186, 6187, 6188, 6189.
- __Dâhiliye Nezareti Kalem-i Mahsûs (DH. KMS), nr, 45-2.
- __Tapu Tahrir Defterleri, nr, 370.
- __Maliyeden Müdevver Defterler (MAD), nr, 5292, 9063.
- __İrade Meclis-i Mahsus (İ.MMS), nr, 81 / 3511.
- __Maliye Cerîde Defterleri (ML.CRD.), nr, 4343, 4345, 4346, 4347.
- __Bâb-ı Âlî Evrak Odası Umum Vilâyât (A.MKT. UM.), nr, 165/74.

Araştırma Eserleri

- BEKSAÇ Engin, " Pınarhisar Kültürel Kimliği Ve Tarihçesi ", *Yöre Dergisi*, 86-88/2007.
- DEVELLIOĞLU Ferit (1996), "Temettü'-Temettüat", *Osmanlıca - Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Aydın Kitabevi, Ankara.
- DURSUNKAYA Ali Rıza (1948), *Kırklareli Vilayetini Tarih, Coğrafya, Kültür ve Eski Eserleri Yönünden Tetkik*, Yeşilyurt yayınları, Kırklareli.
- GÖKBİLGİN M.Tayyib (2007), *XV. ve XVI. Asırlarda Edirne ve Paşa Livası*, İşaret yayınları, İstanbul.

- GÜRAN Tefrik (1998), *19. Yüzyıl Osmanlı Tarımı*, Eren Yayınevi, İstanbul.
- KARAÇAM Nazif (1995), *Efsaneden Gerçeğe Kırklareli*, Kırklareli.
- KAYA Ceval, "Evliya Çelebi'de Geçen Bir Yer Adı Hakkında", *Türklük Araştırmaları Dergisi*, 4/1989.
- MANSEL Arif Müfid (1938), *Trakya'nın Kültür ve Tarihi*, İstanbul.
- ŞENER Abdüllatif (1992), "Tanzimat Dönemi Osmanlı Vergi Reformları", *150. Yılında Tanzimat*, Yay. Haz. Hakkı Dursun Yıldız, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara.
- UÇAN Lale (2002), *Ottoman Kırklareli and Its Hinterland in The 19th Century*, Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2002.
- YARCI Güler, "Arşiv Belgeleri Işığında Pınarhisarı ", *Yöre Dergisi*, 86-88/2007.
- Yurt Ansiklopedisi, MEB. Yay., Ankara, 1978.